

Safet Nurković*
Rahman Nurković**

SAVREMENA OBILJEŽJA RAZMJESTA I STRUKTURE INDUSTRIJE U SJEVERNOJ CRNOJ GORI*

1. Prostorni razmještaj industrije u Sjevernoj Crnoj Gori

Opšta je konstatacija da je (industrija¹⁾ u SR Crnoj Gori neravnomjerno razmještena. Spontanost procesa u formiranju osnovne industrijske strukture i s tim u vezi donoošenje odluka o izgradnji većih industrijskih kapaciteta, bitno su predodredili teritorijalni razmještaj proizvodnih snaga industrije na prostoru cijele SR Crne Gore. Po sili izvjesne ekonomske logike formirana je postojeća struktura industrijskih kapaciteta i drugih djelatnosti, uz naglašenu težnju ka homogenizaciji komplementarnih djelatnosti, a s tim u vezi i specijalizaciji pojedinih regiona. U tom smilu vrlo je istaknuta trodjelna podjela prostora SR Crne Gore osnovana upravo na osnovu ispoljenih tendencija homogenizacije privrednih aktivnosti, osobito industrije. U tom sklopu Sjeverna Crna Gora predstavlja poseban region.²⁾

Proces industrijalizacije Sjeverne Crne Gore započeo je tek nakon Drugog svjetskog rata i uglavnom je zahvatio Pljevlja, Bijelo Polje, Ivangrad i Rožaje. Otuda je i današnji prostorni razmještaj (industrije³⁾ u Sjevernoj Crnoj Gori vrlo nepovoljan, te Pljevlja, Bijelo Polje, Ivangrad i Rožaje uglavnom reprezentuju osnovnu strukturu industrijskih središta koja će i ubuduće imati dominantni uticaj. Pri tom valja posebno istaći da kao sirovinaska baza industrije ove regije

*) Rad je izložen kao referat na simpozijumu: »TEORIJA I METODOLOGIJA INDUSTRIJSKE GEOGRAFIJE«, Sarajevo, 3. i 4. oktobra 1988. godine.

*) Dr. dosent, Odsjek za geografiju, Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Sarajevu, 71000 Sarajevo, Vojvode Putnika 43.

**) Dipl. geogr., SIZ za stambeno-komunalne djelatnosti, 84310 Rožaje.

1) Pod pojmom »industrija« u našem radu uvijek se podrazumijeva »industrija i rudarstvo« zajedno, što je učinjeno radi pojednostavljenja izlaganja. Ovakav pristup primijenjen je, pored ostalih, i u radu: S. Žuljić, PROSTORNO PLANIRANJE I PROSTORNA ISTRAŽIVANJA (Analiza prostornog razmještaja industrije SR Hrvatske), Ekonomski institut, Zagreb, 1983., str. 107—116).

2) U Prostornom planu Crne Gore (Bazna studija: RAZVOJ INDUSTRIJE CRNE GORE DO 2000. GODINE, IDEI, Titograd, 1983., str. 37—39.) upotrijebljen je prostorni pojam SJEVEROISTOČNI REGION, što ne odgovara geografskoj stvarnosti jer zahvata i dijelove Sjeverozapadne Crne Gore.

3) Kao indikator za analizu prostornog razmještaja industrije uzet je broj zaposlenih u toj djelatnosti, što treba imati u vidu.

služi drvo, ugalj, lator, biljni proizvodi, vuna, koža i u najnovije vrijeme polu-fabrikati tekstilne industrije, dok ostali imaju manje značenje.

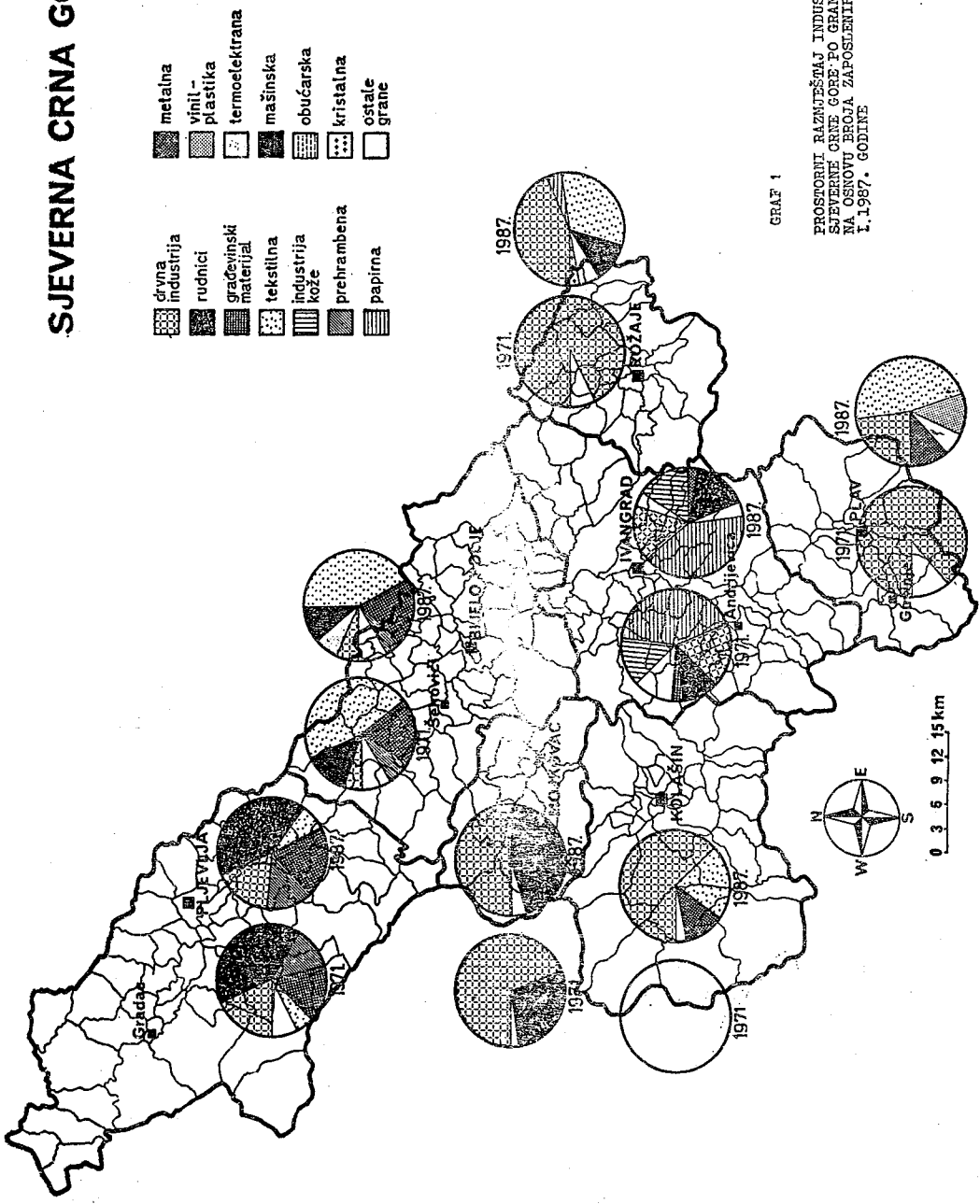
Na osnovu podataka prezentovanih u tabeli 1. moguće je zaključiti o razmještaju i dinamici zapošljavanja u industriji ove regije u cjelini i u njenim pojedinim dijelovima. Kako vidimo, najveći broj industrijskih radnika je u industrijskom području Bijelog Polja (5.535 ili 28,1%), a potom u industrijskim područjima Pljevalja (5.122 ili 26,0%), Ivangrada (4.362 ili 21,1%) i Rožaja (1.784 ili 9,0%). Znači, u četiri primarna industrijska područja Sjeverne Crne Gore (Bijelo Polje, Pljevalja, Ivograd i Rožaje) lociran je najveći dio industrijskih kapaciteta i industrijskih radnika (16.803 ili 85,2%), što ukazuje na prilično nepovoljnu prostornu strukturu industrije u ovoj regiji, a što u krajnjem smislu

Tabela 1. Prostorni razmještaj radnika u industriji Sjeverne Crne Gore po po jedinim industrijskim područjima u 1971. i 1987. godini

INDUSTRIJSKA PODRUČJA		INDUSTRIJSKI CENTAR		R A D N I K A					
primarna	sekundarna	I reda	III reda	II reda	1971.	%	1987.	%	±
IVANGRAD	Ivograd	2.101	25,5	3.501	17,7	+ 1.400			
	Andrijevica	8	0,9	421	2,1	+ 413			
	Murino	—	—	440	2,2	+ 440			
PLAVA	Plav	140	1,7	210	1,0	+ 70			
	Gusinje	15	0,1	115	0,5	+ 100			
BIJELOG POLJA	Bijelo Polje	1.501	18,2	5.028	25,4	+ 3.527			
	Zaton	—	—	307	1,5	+ 307			
	Lozna	—	—	200	1,0	+ 200			
PLJEVLJA	Pljevalja	2.280	27,7	4.598	23,3	+ 2.318			
	Gradac	509	6,1	524	2,6	+ 15			
KOLIŠANA	Kolašin	—	—	1.118	5,6	+ 1.118			
MOJKOVCA	Mojkovac	526	6,3	1.475	7,4	+ 949			
		1.147	13,9	1.553	7,8	+ 406			
ROŽAJA	Rožaje	Bioševo	—	—	231	1,1	+ 231		
SJEVERNA CRNA GORA		8.227	100,0	19.721	100,0	+ 11.494			

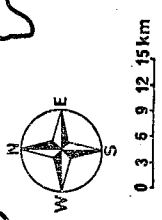
I Z V O R: Završni računi radnih organizacija u oblasti rudarstva i industrije na teritoriji pripadajućih opština za 1987. godinu i podaci RO za 1971. godinu poslužili su za savremeno sagledavanje dinamike i strukture zaposlenosti u njima.

SJEVERNA CRNA GORA

GRAF 1

PROSTORNI RAZMJESTAŠTAJ INDUSTRIJE
SJEVERNE CRNE GORE PO GRANAMA
NA OSNOVU BROJA ZAPOSLENIH 1971.
I. 1987. GODINE

takođe ukazuje na vrlo neravnomjeran razvoj privrede u cjelini budući da je industrija temeljni faktor razvoja. Sekundarna industrijska područja imaju manje značenje (Plav, Mojkovac i Kolašin), jer učestvuju u ukupnom broju industrijskih radnika regije sa samo 14,8%. Uzmemo li u obzir distribuciju industrijskih radnika po pojedinim industrijskim centrima, neravnomjernost je takođe istaknuta. Tako je, u četiri centra prvog reda (Bijelo Polje, Pijevlja, Ivangrad i Rožaje) apsorbirano 14.680 radnika ili 74,4% ukupnog broja industrijskih radnika regije, u centre drugog reda 2.803 ili 14,2%, a u centre trećeg reda 2.238 ili 11,3%. To je još jedna potvrda nepovoljne prostorne strukture industrijske djelatnosti u okviru ove regije.

Evidentno je, takođe, na osnovu podataka u tabl. 1. da se vrši proces prostorne preraspodjele industrijskih kapaciteta i osnivanje industrijskih pogona u naselja koja do 1971. godine nijesu imala industriju. Taj proces je u toku, a zadnjih nekoliko godina je umnogome intenziviran izgradnjom izvjesnih pogona industrije u manjim naseljima kao što su Biševo opština Rožaje, Lozna i Zaton opština Bijelo Polje, Gusinje opština Plav, Andrijevića i Murino opština Ivangrad i dr., što sa svoje strane ima značajne socioekonomske posljedice.

2. Struktura industrije u Sjevernoj Crnoj Gori

Već unaprijed da napomenemo da je struktura industrije u ovoj regiji promatrana kroz zaposlenost, što valja imati u obzir.

Struktura zaposlenih u industriji Sjeverne Crne Gore po pojedinim granama u 1987. godini prikazana je na tabl. 2.

Tabela 2. Struktura zaposlenih u industriji Sjeverne Crne Gore po granama u 1987. godini

INDUSTRIJSKE GRANE	Broj radnika	%
1. Tekstilna	4.584	23,2
2. Drvna	4.442	22,5
3. Rudarstvo	3.502	17,7
4. Industrija celuloze i papira	1.684	8,5
5. Industrija kože, gume i obuće	1.452	7,4
6. Industrija građevinskog materijala	1.386	7,4
7. Mašinska	1.022	5,2
8. Proizvodnja energije	618	3,1
9. Prehrambena	540	2,7
10. Metalna	256	1,3
11. Industrija stakla i kristala	134	0,7
12. Hemijska	115	0,6
UKUPAN BROJ RADNIKA U INDUSTRIJI SJEVERNE CRNE GORE	19.735	100,0

IZVOR: Završni računi radnih organizacija u oblasti rudarstva i industrije sa područja regije za 1987. godinu,

Anketa u radnim organizacijama u oblasti rudarstva i industrije koja je sprovedena u cilju dobijanja relevantnih podataka o ukupnoj zaposlenosti u industriji i rudarstvu i o strukturi zaposlenih radnika u industriji po granama.

Na osnovu podataka prezentiranih u tabl. 2 možemo zaključiti da u strukturi zaposlenih radnika u industriji odlučujuće značenje ima tekstilna i drvna industrija čijih pogona ima u skoro svim industrijskim centrima I, II i III reda, a koje skupa zapošljavaju oko 9.026 radnika ili 45,7% ukupnog broja industrijskih radnika regije. Nadalje, u vodeće tri industrijske grane (tekstilna, drvna i ekstraktivna) zaposleno je oko 3/4 industrijskih radnika regije (73,5%). To upućuje na temeljno značenje pomenutih industrijskih grana u privrednoj strukturi regije Sjeverne Crne Gore. Ovakva struktura uopće, takođe, na značenje prirodnih i društvenih uslova za razvoj industrije na ovom prostoru, jer se na jednoj strani radi o granama koje su direktno ovisne o prirodnim bogatstvima (drvna industrija, industrija celuloze, rudarstvo, energetika) i na drugoj strani o granama koje zahtijevaju obilje jeftine radne snage — uglavnom ženske (tekstilna industrija), te otuda visoka usaglašenost strukture industrijske proizvodnje i baznih uslova njenog opstajanja.

Ostale grane industrijske proizvodnje, promatrane sa aspekta zaposlenosti u njima, ili su u fazi podizanja ili imaju manje globalno značenje.

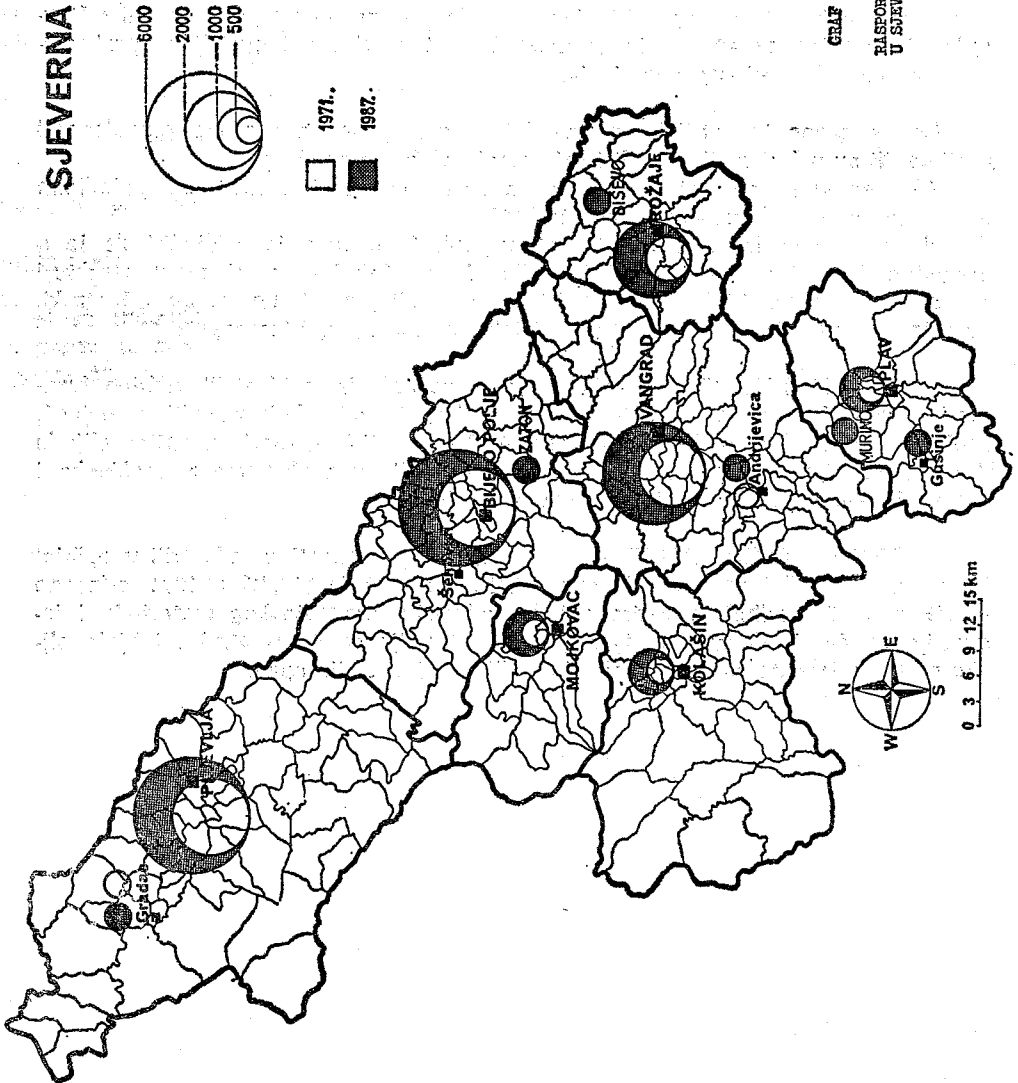
Ako se, pak promotri struktura zaposlenosti u industriji po pojedinim opštinama, razlike su značajne (vidi tabl. 3).

Na osnovu podataka prezentiranih u tabl. 3 moguće je zaključiti da je u naznačenom periodu (1971—1987) došlo do značajnijih promjena u strukturi zaposlenih u industriji kod svih opština ove regije, a čiji uzroci su višestruki, zato ćemo u narednom tekstu, ukratko izložiti stanje po opštinama.

1. OPŠTINA IVANGRAD. — U strukturi zaposlenih u idustriji opštine Ivangrad odlučujuće značenje ima industrija celuloze i papira koja zapošljava najveći broj radnika (42,6% u 1971., odnosno 40,7% u 1987. godini), a zatim slijede drvna industrija, industrija kože i rudarstvo, dok su prehrambena, mašinska i industrija gume u podizanju i imaju manje značenje.

2. OPŠTINA BIJELO POLJE. — U strukturi zaposlenosti u industriji u opštini Bijelo Polje odlučujuće značenje ima tekstilna industrija (47,7% u 1971. odnosno 45,5% u 1987. godini), a zatim slijede industrija građevinskog materijala i industrija obuće. Evidentno je da značenje industrije obuće u strukturi bjelopoljske privrede izrazito raste, a značenje mašinske industrije opada.

SJEVERNA CRNA GORA

GRAF 2

RAŠKOPRED TINDUSTRIJE PO NAŠELJIMA
U SJEVERNOJ CRNOJ GORI

Tabela 3. Relativni odnos zaposlenih radnika u industriji sedam opština Sjeverne Crne Gore po granama 1971. i 1987. godine

OPŠTINA	INDUSTRIJSKA GRANA	UČEŠĆE U UKUPNOM BROJU ZAPOSLENIH U INDUSTRIJI	
		1971.	1987.
IVANGRAD			
	— ind. celuloze i papira	42,6	40,7
	— drvena	21,8	18,3
	— industrija kože	17,3	17,3
	— ekspl. uglja	13,4	14,5
	— prehrambena	—	4,0
	— mašinska	0,3	2,2
	— ind. građ. materijala	4,4	1,8
	— industrija gume	—	0,8
BIJELO POLJE			
	— tekstilna	47,7	45,5
	— ind. građ. materijala	22,4	19,2
	— industrija obuće	3,3	11,4
	— mašinska	13,5	6,5
	— drvena	5,6	6,5
	— prehrambena	7,0	5,9
PLJEVLJA			
	— ekspl. uglja i ruda	44,7	43,5
	— ind. građ. materijala	22,7	26,8
	— drvena	18,3	17,1
	— ind. energije	13,9	12,0
ROŽAJE			
	— drvena	89,3	42,3
	— industrija papira	—	4,6
	— ind. stakla i kristala	—	7,5
	— mašinska	—	12,3
	— tekstilna	—	33,0
KOLAŠIN			
	— drvena	—	62,5
	— tekstilna	—	24,5
	— metalna	—	12,8
MOJKOVAC			
	— drvena	68,9	52,2
	— ekspl. ruda	31,0	47,7
PLAV			
	— drvena	87,3	23,0
	— tekstilna	—	47,1
	— metalna	—	12,2
	— ind. plastičnih masa	—	12,6

IZVORI: Cit. izvori u tabl. 1, na čijoj osnovi je došlo do grupisanja podataka po opštinama.

3. OPŠTINA PLJEVLJA. — Opština Pljevlja ima, u okviru regije Sjeverne Crne Gore, najsloženiju strukturu industrijskih radnika i industrije u cjelini. Danas (1987. godine) vodeće industrijske grane predstavljaju rudarstvo (eksploatacija ruda i uglja) i energetika (oko 50%), a zatim industrija građevinskog materijala (oko 27%) i drvna industrija (oko 17%).

4. OPŠTINA ROŽAJE. — Razvoj i struktura industrije u opštini Rožaje predstavlja primjer za sebe. Dugo je drvna industrija imala odlučujuće značenje u privrednoj strukturi (u 1971. oko 89,3%). Tek nakon 1980. godine došlo je do podizanja objekata tekstilne, mašinske, industrije dekor papira i industrije stakla i kristala. Danas (1987.) su vodeće drvna, tekstilna, mašinska i industrija dekor papira.

5. OPŠTINE KOLAŠIN, MOJKOVAC I PLAV — imaju znatno prostije strukture zaposlenosti u industriji, jer kod opštine Kolašin i Mojkovac odlučujuće značenje ima drvna, a kod Plava tekstilna industrija. Interesantno je da u promatranom periodu (1971—1987.) dominantnost drvne industrije u sve tri opštine opada, dok je tekstilna industrija u podizanju. Njoj se u novije vrijeme pridružuje metalna i industrija plastičnih masa.

SUMMARY

CONTEMPORARY CHARACTERISTICS OF DISTRIBUTION AND STRUCTURE OF INDUSTRIES IN NORTHERN MONTENEGRO

Safet Nurković and Rahman Nurković

In this work a synthesized picture of contemporary characteristics of distribution and structure of industries in the region of northern Montenegro has been given.

By fundamental comprehension that we obtained in studying the distribution of the industries in this region we have established as follows:

In this region the industries are very unequally distributed and hence there is uneven development of them;

A clear differentiation of four primary and the three secondary industrial areas, as well as the differentiation of four centres of first range, three centres of second range and seven centres of third range are to be present.

Concerning the structure of employment the main roles are in textile industry, lumber industry and in mining (3/4 of total industrial workers of the region).